

Zakon o rastavi crkve i države u Francuskoj i kanonsko pravo.

Piše Dr. Juraj Cenkić.

Literatura: L' Église et l' État ou les deux puissances, leur origine, leurs relations, leurs droits et leurs limites par *Ferdinand I. Moulart*. Quatrième édition. Louvain Ch. Peeters; Paris, Victor Lecoffre 1895. —; Chanoine *Planeix*, L' Église et l' État leur séparation en France. Paris, P. Lethielleux —; Abbé *R. Planeix*: Constitution de l' Église, Paris, P. Lethielleux —; Die Trennung von Kirche und Staat. Eine kanonistisch-dogmatische Studie von Dr. *Joh. Bapt. Sägmüller*, Mainz 1907. Verlag von Kirchheim und Co. — *Juris ecclesiastici publici institutiones auctore Camillus Tarquini* e S. I. Ed. VI. Romae. Ex typ. polyglotta 1879. — Lehrbuch des kath. orient. u protestant. Kirchenrechts. Zweites Buch: Die Verfassung der Kirche, von Dr. *Friedrich V. Vertng*. Freiburg im Breisgau. Herdersche Verlagshandlung 1893. — Dr. *Carl Gareis*: Rechts-Encyklopädie und Methodologie als Einleitung in die Rechtswissenschaft. Giessen. Emil Roth. 1905. — Dr. *Carl Gareis*: Institutionen des Völkerrechts. — *Liszt-Polić*: Megjuna-rodno pravo. Zagreb. 1904. Nakl. zem. vlade. —; *Guyot-Lafargue*: La Propriété, origine et évolution. Paris Librairie Ch. Delagrave 1895. —; *Wernz*: Ius decretalium. caput 2. De bonis ecclesiasticis. Tom. III. Romae 1901. —; *Hinschius*: Wer ist als Subjekt des Vermögens in die Grund und Hypothekenbücher einzutragen? (In Dove's Zeitschrift für Kirchenrecht Bd. 19. S. 223 seq.) —; *Achenbrier*: Ius peculialium Ecclesiae catholicae respectu habitio ad Hungariam (Budapestini. Scripta) —; Dr. *Chr. Meurer*: Bayerisches Kirchenvermögensrecht Stuttgart.

U v o d.

C' est une vérité consacrée par l' expérience, que toutes les fois, qu' il existe dans un État une religion, qui est celle du plus grand nombre, il faut, ou, que le gouvernement contracte avec elle une alliance fondée sur l' intérêt d' un appui réciproque, ou, qu' il la détruit, ou, qu' il coure le risque d' être détruit par elle.

Royer-Collard aux Cinq-Cents 26. messidor, an V.

Smisao gore navedenog mota jest taj: U kojem je narodu neka religija najvećma pripoznavana, tad mora vlada ili s njome ugovoriti zajednicu na osnovi recipročnog potpomaganja, ili ako toga ne će učiniti, morat će vlada tu religiju uništiti, ne želi li,

da religija nju ne sruši. U tim je riječima dosta istine. Velika revolucija nije htjela, da država u Francuskoj žive s crkvom katoličkom u zajednici, zato je vlada provela rastavu crkve od države, crkvu i oltare porušila, a mjesto kulta katoličkoga uvela kult razuma. — Ode imutak crkveni, a kler bje guillotiniran. — Napoleon Veliki uspostavi svojim konkordatom od g. 1801. kult katolički i hijerarhiju, no organskim člancima tako sape crkvu, da jedva disaše. I sam konkordat u velike je bio po crkvu nepovoljan, ali okolnosti su bile takove, da sv. Stolica nije mogla povoljnijeg isposlovati.

Protivnici religije katoličke nijesu mirovali. Galikanizam, janzenizam, protestantizam, francuski enciklopediste, revolucije, liberalizam, židovstvo, framasunstvo, slobodna misao, socijalizam, bezvjerska filozofija sve je to na svoj način udaralo po crkvi. Službena crkva nije gotovo ništa radila, a katolici bijahu međusobno nesložni. Mjesto da se oni organizuju, pa da rade prema socijalnom programu divnog Leona XIII., oni se međusobno svagjahu. Nesretna ih politika dijelila, a i sada ih još dijeli. I tako se kukolj obilno sijao. Francuski je narod bio na očigled svog klera i sjajnog bogoslužja dekristijanizovan. Da je u tom poslu lajička škola bila glavna poluga francuskih bezvjera, ne treba ovdje isticati. Danas faktično francuski seljak i gragjanin ne mari za religiju i kler, a da i ne govorim o francuskom radništvu.

Francuzu je svećenik danas jednostavni činovnik pogrebnog društva, a kult i hijerarhija njemu je odložena sjajna historička odjeća. Kad je tomu tako, onda koje čudo, da je došao rastavni zakon od 9. decembra. Taj je zakon samo službeno proglasio ono, što je već u društvu davno opstojalo, naime neutralitet među religijama i lajicizam sveukupnih institucija te života francuskog društva. Neutralitet i lajicizam istovjetni su sa bezboštvom, pa je tako francuska država prva, koja je zakonskim putem proklamirala bezboštvo i mržnju na katolicizam. Dakako u zakonu od 9. decembra ima sva sila ustanova, koje su lih protiv katoličke vjere i crkve.

Javna je tajna, jer su ju slobodni zidari i židovi javno otkrili, da taj rastavni zakon imade intenciju crkvu katoličku uništiti.

Daleko bi me dovelo, da to na tanko raspredam. Moje djelo: „Francuski rastavni zakoni“ jasno dokazuje tendenciju i

sadržaj francuske protucrkvne politike. Ovdje ću se samo na to ograničiti, da pokažem, za što su sv. Stolica i francuski episkopat morali odbiti ne samo francuski rastavni zakon od 9. decembra 1905., već i njegove nadopunke: zakon od 2. siječnja 1907., zakon od 28. ožujka 1907., te zakon o prebacivanju dobara, što no je votiran 13. travnja. 1908. — Četiri su poglavita kanonska načelna razloga, zašto je sv. Stolica to učinila.

Zajednica među crkvom i državom jest normalni Bogom odregjeni odnos dviju društva na zemlji. Rastava je naprotiv abnormalno stanje, pa zato i iznimno. Zajednica koristi crkvi i državi, a rastava, osobito, ako je nelojalno provedena, šteti jednu i drugu. Kako onda ne bi crkva bila protiv rastave?

Francuska se država na svom teritoriju drži u svemu suverenom. Ona je jedini izvor svega prava.

Pravo je interes, što ga ona podiže na pravno dobro.

Crkva dakle u Francuskoj imade samo toliko prava, koliko joj ga daje država. Država je naime jedino posjednica sveukupnog vrhovništva, pa i onoga nad crkvom.

Toga radi francuska komora i senat odregjuju crkvi katoličkoj u svom djelokrugu krepošću svog prava vrhovništva nad crkvom konstituciju; oni odregjuju modalitete pod kojim se može jedino vršiti misija crkvena; oni crkvi uzimaju pravo teći imutak, pa njezin imutak davaju putem doznake bogoštovnim udrugama eventualno političkim općinama i javnim dobrotvornim zavodima; što više, upravno sudište odlučuje o ortodoksnosti vjere i ćudoregja.

Pravi dakle ceraropapizam! Dogma je naprotiv crkve katoličke, da je ona u stvarima čisto duhovnim nezavisna kako od države tako i svačijeg drugog, osim božijeg autoriteta. Crkva je dakle u svom duhovnom djelokrugu suverena (*Ecclesia est societas perfecta*). Francuski rastavni zakon daje crkvi katoličkoj protestantsko-židovsku instituciju bogoštovnih udruga, gdje nema ni traga markantnom potezu između crkve naučavajuće i slušajuće, gdje nema ni traga apostolatu i hijerarhiji, koju je sam Krist gospodin utemeljio.

Najzad po naravnom, historijskom i pozitivno božanskom pravu crkvu ide pravo teći imutak, kako pokretni, tako nepokretni. A nuto francuski zakoni lišavaju crkvu juridičnosti, pa ju davaju bogoštovnim udrugama. — Tako je država lišila jednim

mahom crkvena dobra, njihova pravnog subjekta, pa im dala pravnog nosioca u demokratskim udrugama.

Zadaća je ove radnje sva ta četiri razloga pobliže razmotriti, da tako svatko spozna, kako je crkva upravo morala otkloniti ustanove francuskog rastavnog zakona, te uskliknuti: *Opportet magis obedire Deo, quam hominibus.*“

I.

Zajednica meĝju crkvom i državom.

1. U čem sastoji zajednica meĝju crkvom i državom?

Alijanca meĝju crkvom i državom ne očituje se u uzajamnom počitovanju jedne i druge vlasti; ne sastoji se ni u meĝjusobnim prijateljskim izražajima. Ti izražaji mogu da budu vanjska manifestacija postojeće već zajednice, ali nijesu konstitutivni principi same zajednice.

U najširem značenju riječi zajednica meĝju crkvom i državom očituje se u miru, u slozi, u skladu obiju vlasti u pogledu ravnanja podanikâ, prema svrsi kršćanskog društva.

Svrha države je vremenito dobro. O tom nitko ne dvoji. Ali država ne prosljegjuje tu svrhu bez obzira na svrhunaravsku svrhu. Obje svrhe kao da su sraštene, jer vječno blaženstvo ima postići ne samo radnik, seljak, već i monark, predsjednik republike, jednostavni gragjanin, a i ministar.

Ako država i nema tu misiju, da svoje gragjane vodi u nebo; ona ih ne smije od toga odvrćati, pače ih mora potpomagati, odstranjujući vremenite zapreke vječnom spasenju svojih podanika. Kad država tako radi, onda postoji zajednica, unija meĝju crkvom i državom. Kao što svaka alijanca može da bude više ili manje srdačna, više ili manje tijesna, već prema tomu, kakove su prilike i ljudi, tako može da i sloga, unija meĝju duhovnom i svjetovnom vlasti bude različne jakosti. Kraj svega toga mogu razlikovati dvije vrste zajednice: naravna i umjetna.

S gledišta katoličkog prva je zajednica bolja, jer se ona namiće sama po sebi i ob sebe onakovu narodu, gdje ne vlada u socijalnom životu razrožnost idejâ i pojmova već jednodušnost. Takav bo narod ne stavlja svu težinu svojih životnih pitanja i potreba u vladu. U takovu narodu može da vlada naravna zajednica meĝju crkvom i državom.

Ta zajednica slična je ženidbi, koja se sklapa iz ljubavi gdje se dakle nalazi duboka recipročna spoznaja vrednoće jedne, i druge stranke, pa se dosljedno ne treba bojati inkompatibilnosti temperamenata. U takvoj zajednici crkva podupire državu u njezinom zadatku cijelim svojim bićem; ona ulaže za nju čitavu svoju moralnu moć, sav svoj bla gotvorni utjecaj — svoju nauku, svoje molitve, svoja duhovna sredstva, koja su kadra potisnuti pogubne protiv države naperene čine, a ako je sila, crkva se ne žaca državi dati na raspolaganje ni isti svoj gibivi i negibivi imutak.

Država sa svoje strane u takvoj zajednici pripoznaje misiju crkve, pa dovodi svoje čine i zakone u sklad s naukom i moralom crkvenim; država zajamčuje crkvi slobodu i respektovanje njezinih prava; ona sprečava sve napadaje naperene protiv crkve, pa ih, ako ustreba i potiskuje onim istim sredstvima, koje joj stoje na raspolaganje, kad štiti javni poredak. U kratko u naravnoj zajednici ostaje država suverenom u svom djelokrugu; samo što ipak uzimlje crkvu za mjerilo svoje u vladanju narodom, baš tako kako to čini otac u ravnanju sa svojom obitelji, a da se ipak kraj toga ne odriče svojih prava.

Naravna dakle zajednica pruža ideal zajednice, ona je dakle zajednica u tezi, dok umjetna zajednica, koja se temelji na ugovoru, konkordatu — konkordatska zajednica jest zajednica, za kojom se baš crkva ne zanosi, ali ju ipak tolerira kao nužno zlo; bolja je naime kakva takva zajednica, nego posvemašnja rastava. To je zajednica u hipotezi.

Ta je zajednica neka vrsta entente i pomirbe. Dvije naime zavagjene stranke sklapaju primirje; u to ime sastave hladan ngovor pa ga i potpisuju, a to sve za volju mira, da ne bude nikakova trvenja i razdora u ljudskom društvu. Ta je zajednica opet slična ženidbi, ali joj nije temelj ljubav, već nužda ili interes. Svaki suprug ide svojim putem, svaki znade koliko li prava i kakovih dužnosti imade prema ugovoru. Prema vani izgleda da se ljube — ali u samoći izbi jaju kadšto i te kakove nesuglasice. Ali bolja i takova ženidba — nego li rastava od stola i postelje.

2. Nužda i potreba zajednice među crkvom i državom.

Iz toga što Crkva sve mogu će čini, da bude u kakvoj takvoj zajednici s državom, mnogi pomisliše, da je njojzi ta zajednica

apsolutna nužna. Jako se varaju svi oni, koji tako misle. Zajednica megu crkvom i državom u toliko je nužna, u koliko je ona naregjena od Boga, dakle u koliko je ta zajednica konformna naravi dviju društava i božjoj providnosti.

Niti mogu niti smijem reći, da se crkva u rastavnom stanju ne bi mogla razvijati, živjeti ili napredovati. Istina crkva mnogo trpi, dogje li do rastave; ali država trpi još više. Pa baš zato, kad se Crkva otimlje rastavi, kad ide za tim, da joj izbjegne; ona to ne čini toliko sebe radi, koliko države radi. Crkva je osvojila svijet bez ikakove pomoći državne; pače državna se vlast crkvi i te kako suprotstavljala — ali badava! Država je Crkvu proglasila svojom neprijateljicom, ona je progonila kršćane i prolijevala krv svetih mučenikâ, a uspjeh? „Tanto pullulabat amplius, quanto uberiore martyrum sanguine rigabatur.“

Na koncu morala je država ipak sklopiti sa crkvom primirje, zajednicu. Oružan i silni protivnik polaže oružje pred golorukom crkvom, jer vidi, da mu je sav trud uzaludan. „Martyribus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus, etiam ipsa persequentia regna cessarunt et ad Christum cognoscendum atque venerandum fracta superbiae cervice conversa sunt“ — veli dalje sv. Agustin.¹

Historija je učiteljica života. Historija nas uči, da crkva u svom životu nimalo ne zavisi od zajednice s državom. Crkva se rodila, crkva je rasla, crkva se udomaćila posred burâ i progonâ, pa je dobro, da tu činjenicu ne izgubim iz vida u današnje doba, kad mnogi viču, da će rastava crkvi nanijeti smrtonosnu upravo ranu.

Kad je Spasitelj, utemeljitelj crkve, obricao crkvi neumrlost, nije tu neumrlost privezao uz zajednicu crkve s državom, već je rekao: „*In mundo pressuram habebitis, sed confidite: ego vici mundum.*“²

Što se tiče države, nema sumnje, da će njojzi rastava od crkve u velike škoditi, rastavom se naime drmaju državni temelji, a ugrožava se sama njezina egzistencija. Ta se tvrdnja mnogima čini pretjeranom. Mnogi vele, da se ne opaža, è su u Francuskoj nakon rastave baze društvene manje čvrste, a budućnost njezina manje izvjesna.

¹ Sv. Augustin De catechisandis rudibus. c. XXIV.

² Io. 16., 33.

Megjutim bilo na stvari što mu drago, isti pogani¹ priznavahu, da ne može društvo biti stalno, ako nema religioznih principa. Bez tih naime principa nema pravičnosti ni morala, nema dužnosti, a nema ni nepovredljivih prava. Pomanjkanje tih esencijalnih elemenata čini u društvu nered i nasilje, dâ sindikat razbojnički.²

Do dana današnjeg još nije iskustvo opovrglo ove tvrdnje, pa se može reći, da ne će ni u buduće. Nije dakle pretjerano rečeno, da rastava države od religije, osobito od prave religije, prouzrokuje državi velikih zala i to vazda u onoj mjeri, u kojoj je ta rastava faktično provedena.

Kad tvrdim, da je zajednica megju duhovnom i svjetovnom vlašću potrebita, tad ne razumijevam tako, kao da je ta zajednica neminovno potrebita za život i razvitak crkve. Ne, u tom značenju ne tvrdim tu potrebu; ta je zajednica potrebita zato, da se osnuje normalno stanje odnosa megju tim dvjema moćima; kako bi se postigao što bolji socijalni poredak.

Promatrajući dakle zajednicu u sebi, to jest u principu, bez svakog obzira na prilike i činjenice, stoji nepobitno, da je ona normalno stanje megju obim društvima, pa je kao takova za državu poželjna i korisna. To je t. zv. teza ili ti stvar promatrana u sebi i o sebi; — hipoteza, stvar promatrana konkretno u činjenici, može drugojačije ispasti.

Teza nam predočuje vazda apsolutnu istinu, stalno pravilo, ideal, koji se ne smije nikada pustiti s vida, dok ta ista istina, pravilo ili ideal u svojoj praktičnoj aplikaciji može da se u društvu modificira prema posebnim prilikama. Za to zajednica u hipotezi može nastati n. pr. za državu nepoželjna, jer mogu nastati takove prilike, da zajednica ne bude uopće realizovana ili da bude u velike temperirana; a možda i prekinuta. Ali ovdje nije govor o hipotezi — već o tezi, koja je pitanje principa, a ne činjenice.

Za Francusku n. pr. će budućnost tek dokazati, kakovih posljedica bude imala rastava. Ali zato ja sada mogu raspravljati o tezi tog pitanja naime o rastavi crkve od države.

¹ „Facilius urbem condī sine solo quam opinione de diis penitus sublatā civitatem coire aut constare“, veli Plutarch. *Adversus Coler. Epiceu.*

² *Remota itaque iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia.* S. Augustini. *De civitate Dei* V. s.

Pa odista! Ne treba puno dokazivati, da dogjem do spoznaje, e je zajednica megju crkvom i državom normalno ili bolje naravno stanje njihovo.

Crkva i država potječu iz istog izvora, njima je jedan te isti gospodar, imaju iste podložnike, istu zadnju svrhu, zajedničke interese — sve su to niti ili providencijalne spona, koje vežu oba društva u zajednicu; koje čine, da je ta zajednica naravno njihovo stanje. Svjetovna i crkvena moć različenog su reda doduše, ali za to potječu iz jednog izvora. „*Non est potestas nisi a Deo*“.¹ Moderni socijolozi i pravници uče, da civilna vlast potječe od naroda. Po njima se narod svoje volje organizovao u društvo, pa je svoju vlast putem ugovora prenesao na pojedince, bilo to osobe, bilo oblasti u onolikoj mjeri u kolikoj je htio; dok je opet sebi, to jest svojim predstavnicima ostavio koliko je htio. Egzekutiva dakle i legislativa potječu isključivo od naroda, koji je nosilac sve vlasti unutar društva, koje si je stvorio.

Po toj nauci narod daje vlast, narod je može i uzeti, jer se narod svojevóljno pokorava tako dugo kako dugo hoće, a dok se pokorava, pokorava se u onoj mjeri, u kojoj se hoće.

U toj sistemi dakle ne opstoji riječ „revolucija“; jer nema markantne granice iliti poteza megju vladaoem i vladanima. A dok te granice nije, dotle ne može biti stalnosti u državi; pa u njoj sve ovisi o omnipotenciji broja — koji pak nikada, ma se i uvelo sveopće pravo glasa, ne izražava volju cijelog naroda.

Žene n. pr. nemaju nigdje pravo glasa — a zar one ne sačinjavaju barem dobru jednu trećinu naroda? Gdje su djeca do svoje punoljetnosti? Koliki su isključeni od prava glasa, jer ne znadu niti čitati niti pisati, ili jer su se učinili krivcima raznih prekršaja i zločina?

Najzad niti je kada bilo niti će kada biti, da budu svi ljudi složni u poimanju i oživotvorenju državne svrhe, pa baš zato vidimo mnoge stranke. Sve pak stranke ne dolaze na vladu već — ili dolazi najjača stranka ili koalicija stranaka — a druge ostaju u opoziciji. Kako dakle utječe na vladu sav narod?

Slobodno je dakle pitati, na čijem osnovu vlada većina? Zar zato, što izražuje volju sviju? A gdje su ti svi, kad većina ili nije izrazila svoju volju ili ona ne opstoji.

¹ Rom. 13, 1.

Vlada li ta većina za to što je većina? Zar nema i manjina svojih prava? Na kojem osnovu većina propisuje i nameće svoju volju manjini; zar lih za to, što je većina? Labav je to princip, koji otvara širom vrata tiraniji. Broj kao broj ne može nikada biti izvor pravu i zakonu. — Zakon tako postaje, da većina diže neki interes na tako zvani „Rechtsgut“¹

Tako može nastati, da kod iste većine danas je jedan zakon dobar, a sutra zločest, a što onda, ako se većina kroz noć promijeni pa počinje skroz oprečne i kontradiktorne interese dizati u red pravnih dobara?

Treba svakako dati državnom poretku stabilniji osnov, nego što je suverenost naroda ili „das herrschende Gemeinwesen“, kako to veli Gareis. Taj osnov daje samo katoličko shvatanje civilne vlasti.

Katolička nauka uči, da civilna vlast imade svoj izvor u Bogu, a narod samo da designira osobu. Vlast je dakle od samoga Boga, a način te vlasti kao i osoba, koja je nosilac te vlasti potječe od naroda.² Smisao katoličke nauke nije taj kao da svaki pojedini vladar biva po Bogu postavljan ili pozivan da bude vladarem. Ne veli sv. Pismo ni tradicija: Vladar X, vladar Y je od Boga — već *omnis potestas*, dakle svaka je vlast od Boga. Istina ne može se poreći, da se prst božji vidi i u postanku te pozivu na vladu pojedinih dinastija — odatle i ona formula *Dei gratia*; — ali to ipak ne isključuje sudjelovanje drugotnih uzroka — a to je narod.

Vlast je dakle *quoad debitum* od Boga; — a *quoad acquisitionem* od ljudi. Zato se i može steći nepravednim načinom. Božja je samo volja, da vlast mora biti.

Isto se tako ne može, niti se smije reći, da svaki čin vlasti Bog odobrava. Čovjek je u izvršivanju vlasti slobodan, pa je može i zlorabiti.

Nije civilna vlast kao ona božja neograničena. Ona se mora najmanje obazirati na naravsku religiju.

Forma vlasti nije od Boga. Bog samo hoće, da ljudi stupe u državu, da si ju dakle stvore, ali kako da bude ta

¹ Cfr. *Rechts-Encyklopädie und Methodologie als Einleitung in die Rechtswissenschaft* von Dr. Karl Gareis. Verlag von Emil Roth in Giessen str. 17.—30.

² Cfr. Leon XIII. Enciklika „*de auctoritate politici imperii*“ od 29. Juna 1881.: „*Diuturnum illud.*“

država uregjena, ne opredjeljuje Bog izričitim znakom svoje volje, kao ni to, koliko će od vrhovne vlasti participirati egzekutiva, a koliko legislativa.

Neka dakle nitko ne kaže, da katolici na koncu konca isto uče kao i Rousseau; jer da na koncu vladar ipak dobiva vlast od naroda.

Katolici uče, da je vlast od Boga — a Rousseau od naroda. Po katoličkom shvaćanju narod mora nekomu ili nečemu vrhovnu vlast u kakvoj takvoj količini i formi predati — a po Rousseau-u ne mora. Po Rousseau-u može narod svaki čas oduzeti vlast onomu komu ju je predao, a po katoličkom nazoru ne može, osim jedino u skrajnoj nuždi.

Kad naime vladar tako zlo upotrebljuje vlast, da ono zapovijeda, što se očito protivi naravskom i božjem pozitivnom zakonu; kad on ekscesivno i habitualno vlada na uštrb općeg dobra, a sva su zakonska i mirna sredstva kao molitva, opomena crkve, cenzure, pasivna rezistencija, uzaludna, a nije se bojati, da će oduzećem vlasti nastati veća zla, nego li trpljenjem; tad narod, koji je vladaru prisegao vjernost, može istomu oduzeti izvršivanje vrhovne vlasti, ako crkva taj narod odriješi od prisege vjernosti —; ako pak narod nije prisegom vezan vladaru, onda on u čisto civilnim stvarima to isto čini na osnovu svog prirodnog prava.¹

Kada dakle crkvena vlast potječe od Boga, kao i svjetovna, samo s tom razlikom, što je kod crkvene vlasti i forma njezina od Boga, to mogu reći, da i državna i crkvena vlast imadu jednog oca, pa za to moraju obje biti u odnosu brata i sestre.

Prema tomu i crkva i država imadu jednog suverena — a to je Bog.² Papa i vladar nijesu ništa drugo nego mandatari jednog te istog mandanta, a to je — Bog. Crkva i država suverene su s obzirom na svoje podložnike, a s obzirom na Boga su podložne Njemu, jer su tek njegovi namjesnici, locumtensi na zemlji u društvu.

¹ Cfr. Moulart op. str. 95.—112.; 246.—262.

² Civitatis rationes a rationibus ecclesiae segregari oportere, profecto falsissima maximeque perniciosa sententia est. — Primum enim, quum hoc nitatur fundamento, religionem nullo pacto debere civitati esse curae, magnam infert iniuriam Deo: qui ipse humanae societatis non minus quam hominum singulorum conditor et conservator est, proptereaque non privatim tantum modo colatur necesse est sed etiam publice. Pijo X. *Vehementer*.

Ako je tomu tako, onda se protivi razumu, da je jedan te isti Gospodar i to onakav, koji je izvor reda i harmonije, išao u svijet, u društvo postavljati duali zam koji je neprijateljski i nepomirljivi rival; protivi se, velim razumu, da je Bog za temeljni zakon društva postavio nered ili anarkiju.

Ta bi anarkija bila to veća, a nered to grozniji, jer papa i vladar imadu iste podanike. Veli se kadšto, da papa zapovijeda duši, a vladar tijelu. Dâ, tako se kaže —, ali duša nije odijeljena od tijela, već s njim zajedno čini čovjeka; prema tomu svaka vlast zapovijeda cijelome čovjeku.

Ako su papa i cesar zavagjeni, pa svaki svoje zapovijeda; zar oni time ne stavljaju na muke čovječju savjest? Zar nije društvo rastavljenih vlasti slično onomu djetetu, za kojim se otimahu pred Salamonom dvije majke? Jedna je majka htjela polovinu djeteta; da je Salamon onako sudio, kako je htjela ta majka, zar bi dijete moglo biti živo? Zar bi mogao u društvu vladati mir, da je nebeski Salamon odredio svakoj vlasti polovinu prava?¹

Najzad država i crkva idu za istom zadnjom svrhom, ka kojoj vodi crkva; a opet oba društva moraju ići za vremenitom svrhom, koju realizuje država. Te dvije svrhe nijesu paralelne, takove naime prirode, da se nigdje ne sastaju; te se pače svrhe nužno sastaju, upotpunjuju, jer da se ne komplementiraju, morali bismo reći, da su narodi puke menežarije zvjeradi, koje čuvari i krotioći čuvaju, muče i krote tek za svoj interes.

A nuto upotpunjavanje tih dviju svrha ne može se pomisliti bez prijateljskih odnosa među obim vlastima.

Kad država ide za tim da podanike svoje odvraća od zloća, a navraća na krepost; tad ona podregjuje drugotne svrhe višoj svrsi. Ali crkva daje codex moralu; ona uči socijalne i individualne dužnosti; ona je ono svjetlo bez kojeg se korača po

¹ Praeterea descriptionem pervertit rerum humanarum a Deo sapientissime constitutam, quae profecto utriusque societatis, religiosae et civilis concordiam requirit. Nam, quoniam ambae, tametsi in suo quaeque genere, in eodem tamen imperium exercent, necessitate fit, ut causae inter eas saepe existant huiusmodi, quarum cognitio et diiudicatio utriusque sit. Iam vero, nisi civitas cum ecclesia cohaereat, facile ex illis ipsis causis concertationum oritura sunt semina, utrinque acerbissimarum, quae iudicium veri, magna cum animorum anxietate perturbent. Pijo X. *Vehementer.*

mraku.¹ I baš za to što zajednica u velike upotpunjuje te dvije svrhe, možemo reći, da je to upotpunjenje bitna usluga, što no je zajednica čini jednoj i drugoj vlasti. Ali ako i jest to bitna usluga, nije jedina. Neka se zajednica rastepe. Tada nužno nastaje ili rastava tih dviju oblasti ili apsorpcija crkve po državi.

Ako država apsorpira crkvu, tad je državna vlast bez proteže, bez uzdâ, pa će narode tlačiti i ništiti; ako nastupi rastava, tad nužno dolazi u državu, u narod bezvjerje sa svim svojim posljedicama a na crkvu sva sila progona.²

U rastavnom će stanju država i društvo navaljivati na crkvu bijesno poput raskorlatanih pasa na pitomo zvijere — ali badava, kraj svega toga ostaje nepobitna istina, koja ovako glasi: „Tako dugo, dok je crkva oslabljena, oslabljeno je i opće dobro.“

To je već lijepo kazao Geoffroy de Vendôme, kad napisa u svom IV. opusu ove istinite riječi: „Hac occasione de regno iustitia tollitur et pax, et in Ecclesia scandala suscitantur et schismata, et fiet animarum perditio simul et corporum, et dum regnum et sacerdotium ab altero impugnatur, periclitatur utrumque.“

Osim ovih unutarnjih razlogâ, koji vojuju za potrebu zajednice megju crkvom i državom, evo još nekoliko iz crkvene tradicije.

Poznato je, što Grgur Veliki pisa caru Mauriciju o dužnostima vladarskima, pa megju inim ovako govori: „Znaj veliki vladaru, da Ti je vrhovna vlast dana odozgora u to ime è da potpomažeš krepost, da proširuješ putove nebeske, da tako kraljevstvo zemaljsko služi kraljevstvu nebeskom.“³ Umni Bossuet

¹ Deinde, quidquam esse supra naturam, non obscure negat. Etenim actionem civitatis sola vitae mortalis prosperitate metitur, in qua consistit causa proxima civilis societatis: causam ultimam civium, quae est sempiterna beatitudo extra hanc brevitate vitae hominibus proposita, tamquam alienam republicae plane negligit. Quod contra, ad adeptionem summi illius apsoluque boni, ut hic totus est fluxarum rerum ordo dispositus, ita verum est republicam non modo non obesse, sed prodesse oportere. Pijo X. *Vehe-*
menter.

² Postremo maxinum importat ipsi societati civili detrimentum: haec enim florere aut stare diu, posthabita religione quae summa dux ac magistra adest homini, ad iura et officia sancte eartodienda, non potest. Pijo X. *Ve-*
menter.

³ Ad hoc potestas super omnes homines Dominorum nostrorum pietati coelitus data est, ut, quia bona appetunt, adiuventur, ut coelorum viam largius pateat, ut terrestie regnum coelesti regno famuletur.“ Lib. II. ep. XI.

divno je upravo razložio ove riječi u svom nadgrobnom slovu, što no ga držaše prigodom smrti Henrijete francuske, pa upućujem čitatelja na taj govor.

Leon Veliki slično misli, kad piše caru Lavu slijedeće: „Bezodvlačno treba da priznaš, e Ti vrhovna vlast nije dana isključivo za svjetovne stvari, već najvećma za to da budeš od pomoći crkvi; da tako, poništivši smjele osnove njezinih neprijatelja, uščuvaš ono, što je dobro uregjeno, a ponajvećma da uspostaviš mir svagdje, gdje je ugrožen.¹

Tako evo crkva u V. i VI. stoljeću. Megjutim što crkva katol. misli o civilnoj vrhovnoj vlasti uopće, o njezinim odnosima prema duhovnoj napose, jasno se vidi iz obreda krunisanja ili pomazanja svjetovnih vladara. Kada biskup svetitelj predaje vladaru mač, ovako govori: „Primi iz mojih nevrijednih, ali za to ipak apoštolskih ruku, kraljevski mač, koji Ti je povjeren, pa se sjećaj riječi prorokove: Opaši, o moćni, bedra svoja mačem, da tako njime uzmogneš dati snage pravu, da uzmogneš uništiti njegove tlačitelje; braniti i štititi svetu božju crkvu i prave njezine vjernike, a rastjerati i upropastiti sve heretike i neprijatelje kršćanskog imena; da tako uzmogneš biti od pomoći sirotinji i potlačenima; da tako podižeš, što je palo, a podupireš što stoji uspravno, pa da tako zaslužiš u vijeke kraljevati s Otkupiteljem tvojim...“

Kad kralj ili vladar dobiva na glavu krunu, govori mu konsekrator: „Primi krunu kraljevstva, znaj da po njoj postaješ dionikom moje službe, jer kao što sam ja unutra pastir i vogj duša, tako si Ti izvana službenik božji, moćni branitelj Crkve Isusa Hrista protiv svih onih, koji se njoj suprotstavljaju.“

I koncil tridentinski ne zaostaje za tim, da ne naglasi zajednicu među crkvom i državom. U glavi XX. sjednice XXV. o reformaciji govori: „Sveti je koncil toga mišljenja, da valja svjetovnim vladarima dozvati u pamet njihovu dužnost. On se potpunoma nada, da će katolički suvereni, koje je Bog postavio za branitelje svete crkve i vjere, ne samo dopustiti da crkva vrši ono, što je ide, već da će i sa svoje strane

¹ „Debes incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non ad solum mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, et quae bene sunt statuta defendas, et veram pacem his quae sunt turbata restituas.“ Epist. 156., al. 125. op. tom. I. col. 1130. ed. Migne.

nastojati, da njihovi podanici iskazuju dužno počitanje i poslušnost kleru, to jest župnicima i onima, koji stoje na višim stepenicama hijerarhije; da ne će dopustiti, da njihovi javni činovnici i njihove niže oblasti gaze nepovredivost crkve i njezinih službenika . . .“

Za koncilom tridentinskim povode se gotovo svi pape. Da ih puno ne navodim, spomenut ću samo najnovije.

Godine 1864., dne 8. decembra izdaje papa Pijo IX. encikliku „*Quanta cura*“ u kojoj ex cathedra osugjuje mišljenje onih, koji idu za tim, da državu oslobode od obveze i dužnosti, da svojim zakonima štiti crkvu. Evo njegovih riječi: „Oni protivno sv. pismu, protivno nauci crkve i svetih otaca ne krmaju tvrditi, da se najbolji položaj društva nalazi u tom, da svjetovna vlast nema dužnosti kaznenim mjerama potlačiti one, koji oskvrnjaju katoličku religiju, osim ako to od nje traži javni poredak.“ Ta ista nauka nalazi se u silabu Pija IX. i to u propozicijama 76., 77. i 79.

Te propozicije glase: Vrlo bi mnogo doprinesla slobodi i sreći crkve činjenica, da se svjetovna vlast, koju imade apostolska stolica, dokine. (Alloc. *Quibus quantisque* od 20. aprila 1849.). U današnje vrijeme nije više probitačno, da bude katolička vjera jedina državna vjera, a sve ostale, da se isključe. (Alloc. *Nemo vestrum* od 26. jula 1885.). Laž je, da se građanska sloboda svakog kulta, baš kao i potpuna sloboda svakomu dana da javno izriče, što misli, vodi do toga, da se narodnje čudoregije lakše raširi.“ (Alloc. *Numquam fore* od 15. XII. 1856.).¹

Protivnici zajedništva među crkvom i državom nastoje oslabiti dokaz iz tradicije time, što vele, e da se crkva time, što računa na svjetovnu vlast, udaljuje od duha i pravca Kristova

¹ 76. *Abrogatio civilis imperii, quo Apostolica Sedes potitur, ad Ecclesiae libertatem felicitatemque vel maxime conduceret.* Denzinger, *Enchiridion* n. 1776.

77. *Aetate hac nostra non amplius expedit, religionem catholicam haberi tamquam unicum statum religionem, ceteris quibuscumque cultibus exclusis.* Denzinger, *Ench.* 1777.

79. *Enimvero falsum est, civilem cultus cuiusque libertatem, itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi, conducere ad populorum mores animosque facilius corrumpendos ac indifferentismi pestem propagandam.* Denzinger *Ench.* n. 1779.

i apostolâ, a i samog svog držanja, što ga je imala i prosljeđovala za prvih vijekova svojeg opstanka.

Taj prigovor nije star. Iz spisâ sv. Augustina protiv donatiste Petilijana razabirem, da se donatiste tuže na oštre mjere, što no državna vlast poduze protiv njih, dakako na molbu crkvenih poglavica, jer da ne stoji nigdje napisano ni u evanđelju ni u spisima apostolâ, da crkva traži protiv svojih neprijatelja oslon u svjetovnim vladarima. Umni biskup lijepo riješava taj prigovor. Njegove riječi još danas vrijede u tom pogledu. „Kada ti ljudi s tom namjerom, da nas zapriječe tražiti oslona u pravednim zakonima svjetovnih vlasti protiv napadaja njihove bezbožnosti, nama govore, da apostoli nijesu nikad šta takova radili; tad očito ne drže na pameti današnje stanje crkve, koje je sasma različno od onog u vrijeme apostolsko; pa da svaka stvar mora da odgovara duhu svog vremena. Gdje su onda bili vladari, koji bi vjerovali u Isusa Krista i koji bi stvarali zakone njemu u prilog, ili u prilog vjere, a proti bezbožnosti? Tada se ispunjavalo ono, što je prorok kazao: „Zašto su se narodi uzbunili? Za što čine isprazne osnove? Za što se dižu vladari zemaljski, pa se udružuju protiv Gospodina i njegova Pomazanika? Sada se još ne ispunjuje ono, što je u istom psalmu (Ps. 2.) malo niže rekao isti prorok: „Razumijte, vladari zemaljski, budite pametni Vi, koji ravnate svijetom; služite Gospodinu sa strahom, pa nalazite u Njemu sa bojazni veselje“.

Istu distinkciju navodi Augustin u svojim pismima na Vincenta i Donata. A i s pravom; druge su dužnosti vladara i zemalja čisto katoličkih naprama crkvi, a druge vladara i naroda heretičkih ili nevjernih.

3. Koristi zajednice po crkvu i državu.

Prosugujući pitanje, da li je zajednica među crkvom i državom korisna, moram svakako razlikovati teoriju od prakse.

U teoriji nema sumnje prikazuje se savez po jednu i drugu stranu korisnim; jer je svakako taj savez normalna pojava ili bolje normalni odnos obiju društava. Ali ni crkvom ni državom ne upravljaju angjeli, već ljudi, koji nijesu bez griješki.

Baš radi slaboća ljudi moram priznati, da je alijanca u praksi više puta izvorom mnogih neugodnosti po jednu ili drugu stranu.

Za to gdje je zajednica meĝu crkvom i državom uzrokom, da jedna stranka stoji naprotiv druge u bojnoj opremi, onda nema druge, nego da kaŝem è da je lojalna i bez ikakvih primisaljâ rastava bolja od takove zajednice.

Teoretièno posmatrajuèi stvar, priznajem, da alijanca meĝu crkvom i državom donosi crkvi velikih koristi. Te bi koristi bile od prilike ove: Stoga jaèa vjeru u dušama slabièâ, koje lako skandalizuje primjer jaèih. Alijanca pruŝa goloj istini veliku zaštitu, a opet je moèno sredstvo protiv vjerskih zabluda; zajednica èuva crkvu od svih progona i malverzacija, jer ona potiskuje sve izvanjske pojave neprijateljske, a opet favorizuje vršenju naravskog i pozitivnog zakona, pa tako odregjuje kaznenu sankciju za sve prekršaje i zloèine naperene protiv javnog dobra. Savez nikako neda da bude sloboda crkve pogaŝena; da se njezin apostolat ne pripoznaje, da budu njezina prava vrijegjana, a njezin autoritet budi izvana, budi iznutra pogrgjen. Crkva se dakle ne treba bojati nièijeg nasilja, nièijeg smetanja, jer se ona naslanja na pomoè fiziène sile drŝave, koja se ali ne smije nikad upotrijebiti bez znanja i dopuštenja crkve. Ona bo sudi, da li je za podrŝanje njene misije potrebno upotrijebiti silu, a ako da, odregjuje i naèin —; naime, da se ista upravi u duhu blagosti i pravednosti.

Imade kraj svega toga dosta savremenih pisaca, koji nijeèu te koristi alijance po crkvu. Ti pisci sabraše èitavo èislo historijskih podataka da tako potkrepe svoju tvrdnju, a moju uruše.

Na istoku se evo javljaju hereze, skizme, samovolja i nasilje, netom što je Konstantin Veliki sklopio alijancu meĝu crkvom i državom. Na zapadu se ubrzo daje gragjanska vlast na posao, da škodi svojoj saveznicu — crkvi.

U Francuskoj merovinska loza, a i nasljednici Karla Velikog u velike pogoduju neredima crkvenim; prvi Kapetovièi dobiše od papa više ekskomunikacija nego molitava; Filip Lijepi stvara galikanizam, a njegovi ga nasljednici podrŝavaju; velika skizma razdvaja narodnje duše, a reformacija je uništuje. U Njemaèkoj èitava jedna ogromna epoka povjesti nije drugo nego borba izmeĝu crkve i drŝave. U Engleskoj dolazimo dosta brzo do apostazije, a u Italiji smo svjedoci svakojakih prljavština i neprijateljstva meĝu crkvom i raznim knezovima, te otmenim porodicama.“ Tako protivnici à la Lamennais; grof Montalembert i drugi.

Priznajem istinitost svih tih navoda. Slobodan sam ipak pitati, da li upravo nužno sva ta zla potječu od zajednice između crkve i države?

Te su se pojave dogagjale unatoč zajednici, koja postojala je između crkve i državom, ali drugo je nešto pitanje, da li su te pojave logični rezultati samog saveza tako, da je alijanca uzrok, a ove pojave da su posljedica?

Ja sam svakako toga mišljenja, da između zajednicom i tim pojavama ne postoji odnos uzroka i posljedice. U toj se stvari ne nalazim na terrainu principâ, već se krećem na terrainu činjenicâ. A stoji, da je savez između crkve i državom rijetko onako postojao i djelovao, kako je to bilo zamišljeno, ili kako bi to zahtijevalo dobro društva. Zajednica bijaše često izobličena, iskrivljena, preokrenuta, a sve to po predstavnicima društva; za to sve te neurednosti i nemile pojave ne idu na račun alijance same, već na račun toga, što zajednicu u konkretnom dogagjaju valjano ne upravljaju ili što je ne provode onako, kako bi trebalo.

Što više! Oni koji rješavaju pogubne posljedice saveza po crkvu, zaboravljaju, da ne valja isticati samo zle plodove, već i dobre. Zato lijepo popunjuje tu prazninu umni Leon XIII. svojom enciklikom „*Immortale Dei*“, gdje ovako govori: „Bilo je vrijeme, kada filozofija evanđelja vladaše državom. U toj epoki proživljavaše utjecaj kršćanske mudrosti i njezina božanska krepost zakone, uredbe i običaje naroda, sve slojeve i sve odnose građanskog društva. Religija Isusa Krista, postavljena na onaj stepen dostojanstva, koji ju ide, cvatijaše svagdje, hvala budi zato blagonaklonosti vladarâ i zaštiti oblasti; svećeništvo i države stajahu međusobno povezani slogom i prijateljskom izmjenom dobrih dužnosti.

Tako organizovano društvo nosilo je plodove preko svakog očekivanja. Spomen na te plodove ostaje i ostatak će, jer su ti plodovi napisani u sijaset spomenika, koje neće nikada protivnici uništiti ili potamniti.

Ako je kršćanska Evropa pripitomila barbare, pa ih odvrtila od surovosti, a navadila na blagost, ako ih je odučila od praznovjerja, a priučila ih na istinu; ako je ona sjajno pobijedila polumjesec, ako je ona sačuvala supremaciju u civilizaciji, ako se ona u svemu, što je dobro učinjeno čovječanstvu, vazda držala prvom pače vodiljom; ako je ona narode zadojila pravom

slobodom pod raznom formom; ako je ona stvorila gomilu i hrpu djelâ milosrgja; onda nema sumnje, da ona u svem tom puno duguje religiji pod čijim je utjecajem, a i vodstvom te inspiracijom sve to radila i dovršila. Sva ta dobra potrajala bi i na dalje, da opstojaše alijanca meĝu crkvom i državom; pače ta bi se dobra još i pomnožala, da se samo hoće više slušati crkvu. Treba naime riječi Ive Kartuzijanca, pisane papi Paskalu, držati za neminovni zakon. Te pak riječi glase: „Kada svećeništvo i država živu u slozi, tada biva svijet dobro vladan; crkva cvate i donosi roda. Kad nastane meĝu njima raskol, tad ne samo da se malene stvari ne razvijaju, već pače velike propadaju.“

I država crpe obilne koristi od zajednice s crkvom.

Religija svakako učvršćuje vlast civilnu, jer ona odgaja podanike u respektovanju i pokoravanju zakona. Bio koji vladalac bog zna kako moguć, on ne može svojom fizičnom, materijalnom silom doprijeti do savjesti. On može doduše vladati uz pomoć oružane sile, ali i ta sila stoji pred pragom duše. Takav vladalac nema podanika već robove. Crkva jedina imade pristup do srca i savjesti. Ona čini da bude poslušnost *obsequium rationabile*. Zato crkva uči, da civilna vlast potječe od Boga, pa da joj se svaki imade, dok je zakonska, pokoravati u savjesti, hoće li se spasiti. Lijepo veli Frayssinous: „Zlo rade države, koje degradiraju religiju; tim činom one same sebe degradiraju; koliko one uzimlju religiji respekta, toliko one gube na autoritetu. Ako vlade idu za tim, da religija padne na drugo mjesto, tad će one pasti na zadnje.“¹

Crkva jednom rukom guši revoluciju, a drugom rukom moderira samu civilnu vlast, da se ne izvrgne u despotizam. Interes naroda više zahtijeva, nego interes kraljeva, da bude država u savezu s crkvom.

Savez je naime taj narodu najjača garancija za njegova prava, za njegovu slobodu protiv aberacije i ekscesa same vlasti. Crkva je posrednica meĝu narodom i državnom vlašću, jer jednoj i drugoj strani predočuje njihove dužnosti na osnovu zakona božjeg. Ako ona u tom ne uspije blagim postupkom, imade pravo da se primi i grožnje te duhovnih kazni; a može i vjernike odriješiti od prisege vjernosti.

¹ „Malheur donc aux gouvernements, qui dégraderaient la religion; ils se dégraderaient eux-mêmes; ce qu'ils lui enlèveraient de respect ils l'enlèverent à l'autorité; s'ils veulent faire descendre la religion au second rang, qu'ils tremblent eux-mêmes de tomber au dernier!“

Crkva tako štiti narod od zabluda vladara, a štiti vladare od ekscesa naroda.

Tako su jednako zajamčena prava države, ali i prava državljana —; dužnosti jedne i druge strane jednako su traci-rane, pa ih za to i jednako vrše.

Zakoni se temelje na pravедnosti, pa ih za to narod rado sluša, a ne treba se bojati u tom pogledu otpora. U stanju alijance bivaju civilna trvenja lako umirena, pa tako mogu gragjani svom dušom svojom raditi i ispunjavati svoje gragjanske dužnosti, a da se ne trebaju bojati, é će u tom pogledu biti uznemirivani, budi od države, budi od crkve u protivnom pravcu. No i pojedinac a i obitelj nalaze u alijanci svoje koristi. Pojedincu su njegova individualna prava osigurana time, što ona nalaze zaštitu u dvostrukoj protekciji božjih i ljudskih zakona. Dužnosti pojedinca pametno su razdijeljene, a vršenje tih dužnosti sankcionirano mu je sasvijem razborito. Obitelji pruža alijanca stabilnost, jer ju čini nerazriješenom i jednom; alijanca daje očinskoj vlasti autoritet, žena nalazi poštovanje, a dijete svaku zaštitu.¹

¹ *Revera in ea, quam ante diximus, constitutione reipublicae, sunt quidem divina, atque humana convenienti ordine partita: incolumia civium iura, eademque divinarum, naturalium humanarumque legum patrocinia defensa: officiorum singulorum cum sapienter constituta descriptio, tum opportune sancita custodia. Singuli homines in hac ad sempiternam illam civitatem dubio laboriosoque curriculo sibi sciunt praesto esse, quos tuto sequantur ad ingrediendum duces, ad perveniendum adiutores: pariterque intelligunt, sibi alios esse ad securitatem, ad fortunas, ad commoda cetera, quibus communis haec vita constat, vel parienda vel conservanda datos. Societas domestica eam, quam par est, firmitudinem adipiscitur ex unius atque individui sanctitate coniugii: iura officiaque inter coniuges sapienti iustitia et aequitate reguntur: debitum conservatur mulieri decus; auctoritas viri ad exemplum est auctoritatis Dei conformata: temperata patria potestas convenienter dignitati uxoris prolisque: denique liberorum tuitione, commodis, institutioni optime consulitur. — In genere rerum politico et civili, leges spectant commune bonum, neque voluntate iudicioque fallaci multitudinis, sed veritate iustitiaque diriguntur: auctoritas principum sanctitudinem quamdan: induit humana maiorem, contineturque ne declinet, a iustitia, neu modum in imperando transiliat: obedientia civium habet honestatem dignitatemque comitem, quia non est hominis ad hominem servitus, sed obtemperatio voluntati Dei regnum per homines exercentis. Quo cognito ac persuaso omnino ad iustitiam pertinere illa intelliguntur, vereri maiestatem principum, subesse constanter et fideiliter potestati publicae, nihil seditiose facere, sanctam servare disciplinam civitatis. — Similitur ponitur in officiis caritas mutua, benignitas, liberalitas: non distrahitur in contrarias partes, pugnantis inter se*

4. Dužnosti crkve i države, ako stoje u zajednici.

Kako sklad megju crkvom i državom donosi jednoj i drugoj stranci koristi, to nužno slijedi, da taj sklad i crkvi i državi namiće recipročnih dužnosti.

Teško je te dužnosti potpuno izbrojiti. Sv. Bernard ocrtao je za papu Eugena III. takove dužnosti; no do danas nemamo manuala dužnosti vladarâ prema crkvi.

No bilo kako mu drago, neosporivo je prva dužnost crkve, da ona, ne miješajući se u čisto vremenite stvari države, podupire civilnu vlast svoga saveznika — naime države. To podupiranje ne sastoji se samo u molitvama za mir i slogu; u propovijedanju crkve s obzirom na podrijetlo i sankciju državne vlasti; ono se ne sastoji u udaranju crkvenim kaznama na one, koji se protive zakonskoj vlasti, već i u faktičnom moralnom a i materijalnom konkurzu i utjecaju na korist države. Historija jasno svjedoči, da je crkva vazda vjerno ispunjavala tu svoju dužnost. Nije jedan put crkva prodavala sveto posugje, a i svoja zemljišta, samo da priteče u pomoć državi, kad je ova bila u nuždi. Primjeri sv. Ambroza, sv. Augustina, Exuperiusa; dekreti III. i IV. lateranskog koncila jasni su tomu dokaz, a da i ne spominjem Bonifaca VIII., te francuske revolucije, gdje je crkva bila pripravna dati 400 milijuna franaka za saniranje derutnih financija državnih.

A i u moderno doba vidimo, kako pape Grgur XVI., Pijo IX., Leon XIII., Pijo X. osuguju nauke i čine socijalizma, uopće svih onih sekta, koje smjeraju na rušenje javnog poretka, te same države. U moderno doba, a i davno prije daje crkva državi u pogledu vanjske discipline razna privilegija. Konkordati, a i mnoge bule jasno o tom svjedoče. Sve to u jedno uzeto sadržaje pozitivnu kooperaciju, koju crkva pruža državi. Ne ću ovdje isticati, kako je država plaćala crkvi tu uslugu? da li je i ona prema crkvi vršila one dužnosti, koje joj namiće alijanca? Svakako i država imade dužnost, da se ne samo ne upliće u čisto

praepceptis, civis idem et christianus: denique amplissima bona, quibus mortalem quoque hominum vitam christiana religio sua sponte explet, communitati societatiqve civili omnia quaeruntur: ita ut illud appareat verissime dictum: „pendet a religione qua Deus colitur, reipublicae status: multaue inter hunc et illam cognatio et familiaritas intercedit.“

Leon XIII.: De civitatum constitutione christiana: *Immortale Dei* 1. Novembris 1885.

duhovne stvari, već da svoju saveznicu takogjer i pozitivno potpomaže. Država, koja se ne interesira za Boga, svakako je jedan non-sens; jedna vrsta žive blasfemije. Filozofska je istina, da je Bog sebi na slavu stvorio sve stvorove, dakle i društva.

Bog je sam odredio način svoje glorifikacije; za to je i osnovao crkvu. Crkva ima misiju, da Boga slavi po individuima i po narodima. Prema tomu svaki o Bogu ovisan stvor mora da slavi Boga na onaj način, kako je to Bog odredio. I država nije od tog apsolutnog zakona izuzeta, jer je i ona božje stvorenje pa svaki čas o Bogu zavisi. Ne htjeti dakle imati obzira na Boga, zar nije isto, kao htjeti se izuzeti od općenog zakona nužde slaviti Boga?

A tko će reći, da je takova dispozicija države normalno njezino stanje? ili njezinog naroda? To je kazano općeno za svaku državu, ma ona i nemala kršćansku religiju. Razumije se onda samo od sebe, da obveza slaviti Boga po crkvi i u crkvi, u kršćanskom narodu, gdje je dakle evanđelje već proglašeno kao zakon, zauzima još veće dimenzije.

A to je sasvim prirodno. Članovi jednog društva dužni su baš zato što su članovi, braniti egzistenciju svog društva protiv svih navala izvanjskih; i protiv svih nereda nutarnjih; oni su dužni braniti život svog društva; oni moraju da budu čuvari tog društva.

Kako da onda nije dužna kršćanska država štititi crkvu, kojoj je ona članom?

Dužnost je to države naravskog reda. Najzad što je svrha države? Po općenom shvatanju, zadaća i svrha države jest ta, da se ona brine za vremenito dobro svojih podanika. To je direktna svrha. No vremenito dobro ne zaslužuje, da se zove dobro, ako ne stoji u odnosu prema vječnom dobru, koje mora da crkva pospješuje. Nešto je samo u toliko dobro, u koliko saraguje na slavi božjoj. Kršćanska država dakle ne može oživotvoriti svoju svrhu, ako svoju akciju, kojom pospješuje vremenito dobro, ne spaja s akcijom crkve, ili ako država ne će da duhovnoj moći zajamči nužnu slobodu, è da ova uzmogne nesmetano vršiti svoju božansku misiju; ako se uopće ne će brinuti za uzdržavanje kulta u slučaju, da ne dotječu sredstva crkve.

To je indirektna svrha države. Kad država ispunja tu indirektnu svoju svrhu, dakako ovisno o crkvi; onda radi i na svoje vlastito socijalno dobro.

Zajednica megju crkvom i državom poglavito se i bitno nalazi u složnom poimanju i htijenju onih sredstava, kojima se pospješuje vremenito, a po njem i vječno dobro naroda. To složno poimanje i htijenje sredstava svakako proizvodi sporazumno i složno djelovanje, pa tako dolazimo u državi do socijalne jednote, koja je svakako veliko socijalno dobro. Ne postoji li megju crkvom i državom sloga, tad nužno dolazi u državi megju državljanima do nesklada u poimanju i htijenju, a time do različnih tendenca, tražbina, pa je time urušena sloga i mir u državi.¹

Kad dakle država štiti crkvu od hereza, a i svih onih pokušaja, koji idu za tim, da se slomi religijozno jedinstvo, tad ona ne radi samo crkvi u korist, već takogjer sebi i narodu, jer spasava socijalnu jednotu u svojoj vlastitoj kući; što je svakako bitno narodno dobro.

I interesi materijalni nalaze svoju korist u tom, ako država obraća svoju snagu i vlast u to ime, da crkvu brani od neprijateljskih navala. Crkva naime svakako rukovodi i proizvodi građansku čestitost, a ta baš čestitost u velike pogoduje materijalnim interesima. Što onda, ako crkva ne može rukovoditi tu čestitost?

Lijepo veli Portalis u svojem govoru o organizaciji bogoštovlja: „Zakoni zaustavljaju ruku, religija ravna srcem.“ Zakoni idu za tim, da se potisnu u kut javni zločini, a religija ide za tim, da predusretne svemu, pače i onomu, što po ljudskom shvaćanju nije kažnjivo. Religija ide za tim, što želi i Voltaire,² kad veli: „Ne bih hotio imati bezbožnika za kralja, siguran sam bo, da će me oplijeniti i pod plaštem prava, samo ako to iziskuju njegovi interesi. Isto tako ne bih htio imati bezbožnika za slugu, jer ne bih živio u sigurnosti u vlastitoj svojoj kući.“

Zakoni mogu tangirati samo nekoje čine, dok religija obašeže sve. Toga radi religija nije ništa drugo, nego temelj društvu,

¹ „Postremo ne illud quidem silebimus, hanc legem, praeterquam ecclesiae rebus, vestrae etiam civitati non exiguo futuram damno. Neque enim potest esse dubium, quin multum habitura sit facultatis ad eam labefactandam coniunctionem et conspirationem animorum, quae si desit, nulla stare aut vigere queat civitas; et quam, his maxime Europae temporibus, quisquis est in Gallia vir bonus vereque amans patriae, salvam et incolumem velle debeat.“ Pius X. *Vehementer.*

² „Je ne voudrais pas avoir un impie pour roi: car je serais assuré, qu'il me ferait piler dans un mortier, lorsque ses intérêts l'exigeraient —; je ne voudrais pas d' un impie pour mon valet: car je ne vivrais plus en sûreté dans ma maison.“

pa zato ne mogu pomišljati društva bez religije. Koje onda čudo, da još danas religija imade prvo mjesto u svih većih naroda.¹ Zar je to što čudnovato, ako kućegospodar osobitu brigu vodi oko temelja svoje kuće, dotično oko temeljnog kamena. Kad on to čini, štiti i brani svoje interese i svoj život. Ti njegovi interesi, a i njegov život nužno mi namiću dužnost, da pazi, e se čitava zgrada ne stropošta, pa da njega i njegove ne pokrije ruševinama.

5. Kada i kako da se očituje uzajamno potpomaganje?

Vršenje protekcije sa strane države biva različno shvatano. Tomu različnom shvatanju kriva je ta činjenica, što ljudi krivo ili pretjerano shvaćaju bitne sastavine te protekcije.

Ja ću dakle razbistriti, što valja misliti pod protekcijom crkve po državi?

Ona državna protekcija, koja rezultira iz alijance među crkvom i državom može da bude pozitivna ili negativna. U svakoj situaciji, u svakoj hipotezi država je dužna crkvi pružati barem negativnu zaštitu. Kad kažem negativnu zaštitu, tad mislim, da država ne smije priječiti vršenje zakonskog duhovnog autoriteta ni upotrebu duhovnih ili bolje religijoznih prava. Pod pozitivnom zaštitom razumijevam realno i efektivno sudjelovanje ili bolje saragjivanje države sa crkvom, udešeno dakako prema prilikama mjesta, vremena, osoba i dogagjaja. Ta druga alineja čini, da država nije uvijek dužna saragjivati sa crkvom; pače u više dogagjaja uzrokuje motive, da država propušta saragjivanje ili dajbudi ograničuje onako, kako to zahtijeva opće dobro ili diplomatska mudrost.

Gornja tvrdnja u pogledu negativne zaštite svakako je evidentna.

Ako crkva ili bolje ljudi, koji predstoje crkvi idu za tim, da prave neredu u civilnom društvu; ako rade na tom, da se umanji dužno poćitanje postojećih oblasti; ako si žele prisvojiti funkcije vremenitog reda; ako se miješaju u čisto političke poslove; tad se ogrešuju o temeljnu svoju dužnost, naime, koja im krati zadijevati se u prava države.

¹ „Dans les grandes nations la religion joue le premier rôle. En Angleterre, en Russie, en Allemagne, on commence toutes choses par la prière. Et cela dans les écoles, dans les universités, dans les cercles“ Comte Casali: L'Église et l'État en Italie. str. 7.

Kad država svoje zakonodavstvo suprotstavlja onomu Bogu i crkve; kad ona stezava ili potlačuje religioznu slobodu; kad ona ne cijeni prava i privilegija religioznog društva; tad ona krši svoju fundamentalnu dužnost, koja joj krati zadijevati se u esencijalne prilike crkve.

Pozitivna zaštita crkve po državi ovisi po priznanju svih teologa o jednom uvjetu, naime da država ne izvršuje svoju zaštitu bez prethodnog sporazuma crkve, bio taj sporazum učinjen mučke ili očito.

Kad pak dogje taj sporazum na djelo, nikada ne smije zaštitna akcija države prekoračiti one granice, koje joj odredi crkva.

Da se država vazda držala tog pravila, jamačno se ne bi čitale u povjesti mnoge stroge osude izvršene po državi iz religioznih motiva i pobuda, a učinjene u formi i prema duhu vremena.

Ali i kraj svega toga, što se država nije držala tog propisa, ipak bi morala i u legitimnim represijama čuvati neku toleranciju i blagost.

Svakako u mnogo dogagjaja vršila je država pozitivnu zaštitu bez pitanja crkve. Nepobitno pak stoji, da je jedino crkva kompetentna odlučiti, da li joj zaštita uopće treba, a ako da, u kojoj formi, u kojoj stvari i kojoj mjeri? Crkva jedino može da sudi, što je od koristi po njezine interese; ona je jedino mjerodavna prosuditi onu mjeru, u kojoj se imade socijalno-katolički pojam realizovati u praksi. Crkva nikada n. pr. ne traži zaštite državne u stvarima čisto duhovnim. Koga n. pr. može država prisiliti da se moli, da sluša sv. misu, da se ispovijeda ili pričešća ili dade krstiti; da uopće čini religiozne akte, koji iziskuju unutarnju dispoziciju, da budu dobri i valjani.

Prema tomu crkva, kad traži zaštitu i pomoć protiv svojih izvanjskih i unutarnjih neprijatelja; da se izvrši ova ili ona kantska katan, tad obično traži onu zaštitu, koje daje općeno pravo svakom društvu; ili dajbudi onu materijalnu zaštitu, koja je upravo neminovno potrebita, da se zaštiti njezina sigurnost. Tako je n. pr. crkva zadovoljna, da joj u Francuskoj dadu onu slobodu u izvršivanju kulta, koju imadu ostale pozitivne religije uz uvjet, da nijesu nemoralne. Ona je zadovoljna, da se nijedna pozitivna religija njojzi na štetu ne preterira.

Crkva u sadanjem položaju u Francuskoj akceptira ta dva uvjeta kao nužne dvije baze socijalne organizacije, pa je kadra da na osnovu tih činjenica vrši svoju božansku misiju.

Crkva je dakle zadovoljna s minimumom pozitivne zaštite. Prema tomu nužno otpadaju prigovori kao da crkva akceptira toleranciju drugih crkvi samo prolazno, jer da ide za tim, kako da ih uništi, dakako, kad bi imala samo za to sredstva. Ti prigovori ne mogu već za to stojati, pošto crkva otvoreno uči, što hoće, pa se baš zato ne može prekoriti s nikakove nelojalnosti.

Crkva ne odobrava ni za bludu ni zlo; ali u sadašnjem aktuelnom stanju duhova; u sadašnjim prilikama različitih zemalja crkva tolerira i zlo i zabludu.

Ta se njezina tolerancija ne sastoji samo u riječima; ona je sasvijem ozbiljna.

Crkva naime jasno uči, da bi država nerazborito radila, kad bi zabranila lažne kulte i kad bi u svim konsekvencijama nastojala podržavati državnu vjeru u opće. Kad tako crkva uči, onda radi u duhu sv. evanđelja. Ta ni gospodar njive nije dao do svršetka žetve čupati kukolj iz pšenice.

Svaka ideja, dok je pozitivna, imade pravo na opstanak i razvitak, a vrijeme će već odlučiti i pokazati, koja je više podobna promaknuti socijalni i individualni boljitak čovjeka.

Katolička ideja se ne boji utakmice; zato se i zadovoljava s minimumom. Dakako, da taj minimum ne priječi crkve, è da ide za tim, da poboljša socijalne prilike sebi u prilog; da ide za tim, da stvori državu čisto katoličkog tipa. To ne može crkvi nitko zamjeriti tako dugo, dok radi na tom planu moralnim sredstvima, pa se ne laća nikakove sile ili nasilja.

Istina je evidentna; za bluda ili pogreška nema prava na opstanak; ali kod različnih vjeroispovijesti kao i kod katolicizma ne radi se o evidentnosti nauke, već o osobama, koje istinu ili zabludu ispovijedaju. Te pak osobe, pogotovo ako su rojene u zabludi, imadu pravo da budu razuvjerene. To je pravo najmanje tako jako, kako je ono pravo s kojim su zavedene.

Kad je dakle vjerska jednota razbita, jer samo u tom dogagjaju vrijede ova načela; onda imadu oni, koji posjeduju istinu, isto pravo na slobodu ispovijedanja, kao i oni, koji je iskreno

traže ili su bona fide u zabludi; a nijesu sposobni ili nije im moguće, da si sami istinu nagju.

Nauka katolička, koja proglašuje zajednicu megju crkvom i državom za normalno stanje društva uopće, nije dakle pogibeljna ni za koju osobu ni za koju religiju; ni za čije pravo, ni za čiju slobodu. Za to lijepo veli Manning: „Da sutra dogju katolici u Engleskoj na kormilo, nikako ne bi činili nasilja protiv druge koje konfesije. Mi ne bismo protestantima zatvorili a ma nijednu crkvu, nijedan kolegij, nijednu školu. Oni bi imali ona ista prava, koja mi imademo sada, kad smo u manjini.“ Pače ja idem tako daleko, da s umnim Cavagnisom velim è da država ne treba zaštićivati crkve, ako to zahtijeva opće dobro. Crkva će vazda dati svakom vladaocu katoličkom ili kat. državi taj savjet, da daje lažnim kultima zakonite nužne pogodnosti.

Kraj svega toga katolik, a ni drugi tko ne će kazati, da je takova situacija u sebi dobra, da je ona napredak u dobru.

Dobro društva, princip napredovanja i snage u društvu nalazi se u slozi i jedinstvu podanikâ, u koliko isto izvire iz suglasnosti inteligencije i volje; nalazi se u skladu duhovne i svjetovne moći, u koliko se obje moći ne sprečavaju u traženju svojih svrha, već sporazumno naprežu svoje sile i rade u to ime, da razviju vremenito dobro ljudi s obzirom na vječnu njihovu sreću.

(Nastavit će se.)

